

א. "לעמידה בחרתיו ולא לישיבה"

אומרת הגמרא בזבחים (כג:):

יושב (כהן שעבד במקדש בישיבה) מנלן (שמחלל את העבודה)?
 אמר רבא אמר רב נחמן: אמר קרא "לעמוד לשרת" (דברים יח,
 ה) - לעמידה בחרתיו ולא לישיבה.

מבאר רש"י, שהגמרא נקטה לשון "לעמידה בחרתיו" בעקבות לשון הכתוב
 "כי בו בחר ה' אלוקיך... לעמוד לשרת." הפסוק מראה שהקב"ה בחר
 בכהן עומד. ומובנת לפי זה גישת התוס' (כד"ה אימא), שכהן העובד
 בישיבה הוא ממש כישראל זר, ומחלל את העבודה כזר. העמידה מגדירה
 את תפקידו של הכהן, ובלעדיה - אינו כהן. וראוי לברר, איפוא, מה
 חשיבותה של העמידה, ומדוע נבחר הכהן לעבוד דווקא בעמידה.

מצאנו שמלאכי ה' נקראים "עומדים". "שרפים עומדים ממעל לו." (ישעיהו ו, ב), "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה." (זכריה ג, ז). כמו כן, המשמעות המקורית של המילה מלאך היא "שליח". הדבר מוכח מתוך פסוקים המתארים בני אדם ששלחו מלאכים: "כי החביאה את המלאכים אשר שלח יהושע" (יהושע ו, כה), "ותשלח איזבל מלאך" (מל"א יט, ב). המלאכים שבפסוקים אלו ואחרים, אינם משרתי עליון, אלא אנשים הנושאים תפקידי שליחים. (ר' צדוק הכהן בתחילת ספרו "שיחת מלאכי השרת")

מהו שליח? את הפסוק "וישלח יהושע... שנים אנשים מרגלים חרש לאמר" (יהושע ב, א) מבאר המדרש (תנחומא שלח, א):
 מהו "חרש לאמר"? מלמד שעשו עצמן קדרין... לכך כתיב חרש, קרי ביה חרס.

בהתיחסו למדרש זה, אומר השפת אמת (שלח תרל"ג, ד"ה ובמדרש):

* רעיונות משיעורי הרב רא"ם הכהן במסכת זבחים

** סוכם ע"י אוריאל הס

שמעתי מאמו"ז ז"ל, טעם שאין כלי חרס מקבל טומאה רק מתוכו, כיון שאין לו מצד עצמו חשיבות, רק מצד שיוכל לקבל בו, לכך החשיבות רק תוכו.

השפת אמת מבאר, שחשיבותו היחידה של כלי החרס היא, שאפשר לשים בתוכו דברים. אין לו כל חשיבות עצמית ככלי (כדומה לכלים חד-פעמיים של ימינו). המרגלים, כמו כלי חרס, ביטלו כליל את עצמיותם ופעלו רק למילוי רצון המשלח - יהושע. לא היתה להם כל מטרה זולת השליחות. לעומתם, המרגלים ששלח משה היו ראשי בני ישראל, שחששו לאבד את מנהיגותם כשיכנסו לארץ, והם ריגלו מתוך כוונה להוציא דיבת הארץ רעה, כדי שימשיכו להנהיג את ישראל במדבר, ולכן נענשו (זוהר שלח קנח.). השליח הוא חסר חשיבות עצמית. הוא צריך לפעול רק למילוי רצון המשלח, וללא כל מטרה אישית בשליחות.

ואמנם האדם השלם, אשר יודע שכל תכליתו מה שנברא בעוה"ז לעשות רצון ה' ואל זה נשתלח, הנה עליו יוכל ליפול שם התואר מלאך, באמת בתמידות, בהיות תמידות מגמת לבבו ופניו מועדות רק למלאכות ה', ועשית שליחותו ורצונו יתברך. ("שיחת מלאכי השרת" שם)

המלאך, כשליח, מתבטל, איפוא, בפני משלחו, הקב"ה. אך מדוע הוא צריך לעמוד?

מבאר השפת אמת (ויקרא תרל"א, ד"ה ובמדרש):

המלאך אין לו שום דבר, רק השליחות. ולכן נקראים "עומדים" - בלי השתנות... וכשאדם שומר עצמו שלא להיות שום מעשה בלי קיום רצונו יתברך... וצריך להיות כל מעשה האדם רק כדי להיות נעשה רצון ומבוקש השם יתברך ואז נקרא באמת מלאך, שהרי מוצא לעצמו בכל מעשה, שליחות וקיום רצונו יתברך.

לדברי השפת אמת, המלאך עומד משום שהוא שליח. לשליח אין התקדמות עצמית, מאחר שכל מטרתו היא מילוי השליחות, ואת זה הוא עושה כשהוא קבוע כדרגה שבה הוא נמצא: "המלאך אין לו שום דבר - רק השליחות, ולכן נקראים "עומדים" - בלי השתנות."

הכהן, כמו המלאך, צריך לעמוד מפני שהוא שליח. עליו לבצע את עבודת הקודש ללא כל מניעים אישיים, כמלאך: "כי שפתי כהן ישמרו דעת... כי מלאך ה' צבאות הוא... (מלאכי ב, ז). הכהן עובד כשליח ה', מתוך התבטלות מוחלטת.

משמעות נוספת של העמידה מצאנו בהלכות תפילה. הרמב"ם (פ"ד מתפילה, הט"ז) כותב, שהמתפלל צריך לראות את עצמו "כאילו הוא עומד לפני השכינה". גם הכהן בעבודתו צריך להרגיש שהוא עומד לפני השכינה.

עמידתו של הכהן מסמלת, איפוא, את העובדה שהוא שליח המתבטל לגמרי בפני משלחו, כמלאך, וכן את היותו עומד לפני השכינה, כאדם העומד בתפילה. את הקשר בין עמידותיהם של המתפלל, הכהן והמלאך, מצאנו גם בדברי הירושלמי (ברכות פ"א, ה"א):

זהו שעומד ומתפלל צריך להשוות את רגליו. תרין אמורין.

רבי לוי ורבי סימון, חד אמר כמלאכים, וחד אמר ככהנים.

ראינו עד כה את הצד הרוחני של עמידת הכהן. עתה נראה כי על אף שהכהן עומד כמלאך לפני השכינה - עליו להיות גם מחובר לארץ. בהמשך הגמרא בזכחים (כד.) כתוב:

עומד ע"ג כלים, ע"ג בהמה, ע"ג רגלי חברו - פסול. מנלן?

דתנא דבי ר' ישמעאל: הואיל ורצפה מקדשת וכלי שרת מקדשים,

מה כלי שרת - לא יהא דבר חוצץ בינו לבין כלי שרת, אף

רצפה - לא יהא דבר חוצץ בינו לבין הרצפה.

מסביר התוס' (שם ד"ה הואיל, השני), שהרצפה "מקדשת האדם לעבוד עבודה שם, שאינו יכול לעבוד במקום אחר."

הכהן צריך לעמוד על הרצפה בזמן עבודתו, ואפילו מין כמינו (רגלי חברו) חוצץ בינו לכינה, כי צריך להיות מגע בין הכהן לרצפה.

משמעות הדבר היא, שהכהן צריך להיות מחובר לארץ. מחד, הכהן הוא שליח המבטל עצמו לפני השכינה, ומאידך, עליו להישאר מחובר לקרקע ולהעביר את התורה לארץ, לרצפה שמכוחה הוא מתקדש.

ובענין כלי השרת שמקדשים, אומר התוס' (שם): "וכלי שרת, פירוש - בגדי כהונה, מקדשין האדם לעבוד עבודה". הבגדים מסמלים את מהותו

של האדם העלול תמיד לחטוא. האדם נצרך לבגדים רק לאחר חטא אדה"ר.

רק הבגדים - המסמלים את קישורו של האדם לארץ, הגורמת לחטא,

יכולים לקדש את האדם בדרכו להתעלות רוחנית. כשם שאין הכהן יכול

להתעלות מעלה מעלה אם אינו מחובר לארץ, כך אין הכהן יכול

להידמות למלאך אם זונח הוא את מהותו כאדם. מטרת האדם היא

להתרומם "למעלה מכל השפליות הנמצאות בעולם. ועם זה איננו נעשה

זר אל העולם, אלא הוא מרומם עימו את העולם ואת החיים" (אורות

התשובה יב, א); וכן "כשהתשוקה הרוחנית מתגברת הרבה באדם... טוב

לו אז לעסוק בדברים מוחשיים... במחשבות המראות את החובה ואת

התועלת של הקישור אל החיים המעשיים." (ערפילי טוהר יב).

ב. הכבש והמזבח*

המשנה בזבחים (כ.ו.) דנה לגבי נתינת הדם על המזבח: נתנו על גבי הכבש, שלא כנגד היסוד, נתן את הנתנים למטה למעלה, ואת הנתנים למעלה למטה, ואת הנתנים בפנים בחוץ, ואת הנתנים בחוץ בפנים - פסול ואין בו כרת. דהיינו, אם זרק את הדם שלא במקומו הראוי - פסול. רש"י מסביר את המשנה כפשוטה, שמדובר בנתינת הדם הן על הכבש והן על המזבח.

הגמ' (ע"ב) דנה על אופי הפסול האמור במשנה - "אמר שמואל - פסול בשר, אבל בעלים נתכפרו", דהיינו, מה שהמשנה התכוונה לפסול, זהו דוקא לפסול את בשר הקרבן, אך הבעלים אכן נתכפרו ע"י הזריקה. והעירו על כך התוס' (ד"ה אמר), שהבעלים נתכפרו רק אם זרק על המזבח שלא במקומו, אך אם זרק על הכבש שלא במקומו גם הבעלים לא נתכפרו, כי על הכבש לא שייך "כל שלא במקומו כמקומו דמי", שהרי כלל זה שייך דווקא במזבח. סברת התוס' מובנת - קשה לומר שדרגת הכבש ודרגת המזבח שוות. הרי המזבח הוא המטרה הסופית, היכולת להתקשרות עם הקב"ה ע"י הקרבנות, מה שאין כן הכבש, שהוא רק אמצעי למטרה זו, ולכן לא ניתן ליחס לכבש תכונות מיוחדות השייכות רק במזבח עצמו.

לפי זה צ"ע בדעת הרמב"ם (פ"ב מפסולי המוקדשין, ה"י), שפסק את הגמרא, שהבעלים נתכפרו, גם לגבי הכבש, וז"ל: דם שמצוותו ליתן אותו למעלה מחצי המזבח שנתנו למטה... או שנתן דם הניתנים בחוץ על הכבש שלא כנגד היסוד, הרי בשר הזבח פסול, ואע"פ כן נתכפרו הבעלים....

קשה מה עומד מאחורי פסק הרמב"ם בדין זה. נראה, שהמפתח לפתרון נעוץ בהמשך דברי הרמב"ם בהלכה זו - "אע"פ כן נתכפרו הבעלים - כיוון שהגיע הדם למזבח...". משמע מדבריו, שכן אם נתן על המזבח ובין אם נתן על הכבש, הרי כאילו הדם הגיע למזבח.

ולכן נראה, שתפקיד הכבש אינו רק בתור "הכשר" לקראת המזבח, אלא הרבה מעבר לכך. הכבש מסמל את העלייה המתמדת - עלית האדם, ואת התקרבותו לקב"ה ע"י עלייה זו. המזבח, מקום הקרבת עולת התמיד - "אש תמיד, תוקד על המזבח, לא תכבה", מבטא את האינסוף "כי אש

* סוכם ע"י ירון קטן

אוכלה הוא", שהאדם לעולם לא יגיע אליו. הכבש מבטא את חיי העוה"ז שמטרתם עליה מתמדת לקראת האינסוף, למרות שלא ניתן להגיע למטרה

האחרונה.

אך גם בעליה עצמה, באמצע הדרך, יש להביט אל האינסוף, לחוש את הארת המטרה בתוך האמצעי, להביט לראש הפסגה בזמן הטיפוס וההעפלה. אין האמצעי צריך להיות מנותק מהמטרה, אלא מקושר אליה. כל האמצעים המחזיקים איזו מגמה רוחנית גבוהה כללית, ראויים היו להיות מוחשים כחוש נשמתי, באותו הגובה והנועם שעצם המגמה מורגשת בו כשאנו מציירים אותה.

(אורות התשובה ו, ז)

זיקה זו בין האמצעי למטרה, מכוסאת בכבש ובמזבח, שבזמן העליה בכבש כבר מרגישים את עוצמת המזבח.

על פי הבנת יסוד זה, ניתן להבין דינים נוספים ברמב"ם.

ה"מנחת חינוך" במצוה מ"א, בדיון על איסור פסיעה גסה על הכבש והמזבח, מקשה על הרמב"ם (פ"ג מביאת מקדש, הכ"א) שפסק: "נטמא במקדש... ימהר ויבהל ויצא בדרך קצרה". והרי אם נטמא על המזבח אינו יכול לרוץ ולצאת, שהרי ע"י זה יפסע פסיעה גסה על הכבש, א"כ כיצד פסק הרמב"ם בסתמא שתמיד ירוץ החוצה?

וכן קשה על הרמב"ם (פ"א מבית הבחירה, הי"ז) קושיה המשנה למלך: שהרי אם הרמב"ם הביא את דיני העליה לכבש מהמכילתא הדנה בכך, מדוע א"כ לא הזכיר את הדין בירידה מהכבש כפי שמוזכר במכילתא? (וכן במורה נבוכים (ח"ג פרק מה) - "ושלא יעלה למזבח עם כל זה במעלות" - דוקא עליה ולא ירידה.)

אלא ודאי, נראה, שלדעת הרמב"ם כל הדינים המיוחדים החלים על הכבש בגלל תפקידו - חלים דוקא כשהאדם עולה בכבש לקראת המזבח, רק אז יש ביטוי לתפקידו של הכבש בתור עליה לקראת ה"אינסוף", אך בירידה מהכבש לא שייכים בו דינים מיוחדים, שהרי בירידה מהמזבח לא ניכר יעודו המיוחד של הכבש. וממילא גם אם נטמא הכהן במזבח יכול לרוץ דרך הכבש, כי אין לו דין של עליה לקראת הקב"ה, ולא חלים עליו ההגבלות שחלות בזמן העליה.

כמו כן, לפי זה ניתן להבין את הרמב"ם (פ"א מבית הבחירה, הט"ו), שכתב שאיסור הנפת ברזל שייך גם בכבש. בכסף משנה שם ציין את מקורו מהמשנה במדות (ג, ד). אך המשנה שם מנמקת את האיסור מהסיבה, שהמזבח נברא להאריך ימיו של אדם ואילו הברזל מקצר ימיו של אדם. אך כל זה שייך דוקא במזבח ולא בכבש. אלא שעפ"י הסברנו, ודאי שגם בכבש שייך דין זה, שהרי אין הוא מנותק מהמזבח שבקצהו, והוא חלק ממנו במסגרת יעודו להיות אמצעי למימוש מטרת המזבח. על פי היסוד הזה יש להבין גם את דברי רש"י (שמות כז, ה ד"ה כרכוב) שכתב,

שמהפסוק "ולא תעלה במעלות על מזבחי" לומדים שיש חיוב לבנות כבש למזבח. והקשה על כך הגרי"ז (על הרמב"ם פ"א מבית הבחירה הי"ז), שהרי הפסוק מדבר על אופן העליה למזבח, שזה מדיני עבודת המזבח, ולא על עצם המצאות הכבש, שזה דין מדיני בנית המזבח. והרי מבחינה תאורטית, אם יעלה במעלות למזבח שלא מצד הכבש - גם יעבור על לאו זה של "לא תעלה במעלות", ואין הלאו תלוי בכבש דוקא, והתורה כתבה את הלאו על הכבש משום שאין אפשרות אחרת, אך אין זה דין דוקא בכבש.

ותירץ הגרי"ז שאם איסור העליה אינו בכל סוג עליה למזבח, הרי נאמר "על מזבחי", וזה דין במקום המזבח ולא כל מקום נחשב כמזבח, ומזה שהתורה אסרה עליה במעלות על הכבש, זה מגלה על הכבש שיש לו דין של מקום מזבח, וממילא נלמד מכאן חיוב לבנות כבש שהוא חלק מהמזבח.

על פי הסברנו, הדבר מדוקדק להפליא - רק בעליה בכבש לקראת המזבח יש דין של מזבח, מה שאין כן בכל עליה אחרת, אין דין של מזבח, כי אין את הביטוי של הקשר בין האמצעי למטרה.